
اختناق ایران

قصه‌ی دیپلماسی اروپایی و دسیسه‌بازی شرقی که
باعث سلب حقوق ملی دوازده میلیون مسلمان شد

روایتی شخصی از
ویلیام مورگان شوستر

حسن افشار

نسترن
تهران
۱۳۹۸

فصل ۱

ایران تصمیم به استخدام مستشاران مالی از امریکا می‌گیرد.
ورود مستشاران امریکایی به ایران.

در نوامبر و دسامبر ۱۹۱۰/آبان و آذر ۱۲۸۹ نمایندگان مجلس شورا در این باره بحث کرده بودند که مستشاران مالی از امریکا بیاورند تا فارغ از نفوذ دول اروپایی بتوانند سروسامانی به وضع آشفته‌ی خزانه‌داری قرون وسطایی ایران بدهند.

از آن‌جا که این اقدام روزبه‌روز طرفداران بیش‌تری پیدا می‌کرد، در ۲۵ دسامبر ۱۹۱۰/۳ دی ۱۲۸۹ دولت ایران از طریق وزیر خارجه‌اش حسین‌قلی‌خان دستورالعمل زیر را برای سفارت ایران در واشنگتن ارسال کرد:

واشنگتون: سفارتخانه‌ی ایران

فوراً به وزیر خارجه‌ی دولت امریکا اظهار نمایید که شما را به کسانی که در امور مالیه‌ی امریکا مهارت تامی دارند معرفی نموده و مذاکرات ابتداییه را برای استخدام یک نفر خزانه‌دار کل که از مردمان کافی و کاردان بی‌آلایش امریکا و امین و موثق باشد، به جهت تجدید تشکیل و پیشرفت و نظم جمع و خرج مالیه‌ی ایران به مدت سه سال، به عمل بیاورید؛ و نیز یک نفر مستوفی و محاسب ماهر و یک ممیز برای نظارت و تعیین میزان لازمه‌ی مالیات ایالات و یک نفر رییس برای اداره کردن و تنفیذ مالیات‌های مستقیمه، به معاونت یک نفر مفتش کاردان که دارای صفات ممیز سابق‌الذکر باشد لازم، ولی قبول

مشارالیم منوط به تصویب مجلس خواهد بود. وزیرمختار امریکا نیز اطلاع داده که وزیر خارجه برای مذاکرات مزبوره حاضر و راضی است. پس در این کار به آرا و نصایح دیگران اعتنا نکرده و از دخالت اشخاص غیرمسئول پرهیز و اجتناب نماید.

این تلگراف را به وزیر مزبور ارائه نموده و دستورالعمل‌های مشارالیه را عمل نموده و نتیجه‌ی اقدامات خودتان را مختصراً اطلاع دهید.

نمره‌ی ۹۸۷۶. حسین‌قلی^۱

در پی مذاکرات دوستانه‌ای که بین نمایندگی سیاسی ایران در واشنگتن و وزارت خارجه‌ی امریکا صورت گرفت، دولت ایران موافقت نگارنده را با قرارداد سه ساله‌ی تصدی مقام خزانه‌دار کل دولت شاهنشاهی برای سازماندهی و اجرای جمع و خرج درآمدهای کشور به دست آورد. چهار دستیار امریکایی نیز به همین شکل استخدام شدند تا خزانه‌دار کل را در این امر خطیر یاری دهند.

پیش از آن من هرگز خواب رفتن به ایران را هم ندیده بودم، ولی برخورد گرم میرزا علی‌قلی‌خان کاردار ایران در واشنگتن تردیدهای اولیه‌ی مرا از بین برد و نهایتاً بر آن شدم که از هیچ کوششی برای کمک به ملتی که شواهد نشان می‌داد به نهادهای ما و روش‌های کاری ما اعتقاد پیدا کرده بودند فروگذار نکنم. یکی از نخستین کارهایی که انجام دادم خواندن کتاب پروفوسور براون درباره‌ی انقلاب ایران بود و امیدواری او به نهضت مشروطه‌ی نوپای ایران و سعی او در ادای حق مطلب درباره‌ی آن عزم مرا راسخ‌تر کرد.

پیش از شروع کار به تفاهم روشنی با وزارت خارجه‌ی امریکا در زمینه‌ی چگونگی ارتباطش با این قضیه رسیدم و به‌خوبی برایم تفهیم شد که من به‌هیچ‌وجه در مقام نمایندگی از جانب دولت امریکا به ایران نمی‌روم.

از وزارت خارجه اظهاریه‌ی مکتوبی درباره‌ی موضعش در این قضیه خواستم و بهترین راه بازگویی آن این است که عین پاسخ رسمی‌ای را که گرفتم این‌جا بیاورم:

۱. با اندکی دخل و تصرف در نقطه‌گذاری و املا، عیناً از ترجمه‌ی مرحوم ابوالحسن موسوی شوشتری نقل شد که ادعا می‌شود «سواد صحیح» (مطابق با اصل) است. رک: اختناق ایران، صفی‌علی‌شاه، ج ۲، آبان ۱۳۵۱، صص ۶۰-۶۲. م.

۲۴ فوریه ۱۹۱۱

جناب آقای و. مورگان شوستر

ساختمان یونیون تراست

واشنگتن، دی سی

با عرض سلام. نامه‌ی مورخ ۱۴ ماه جاری شما در مورد اقدام دولت ایران به استخدام پنچ مستشار مالی امریکایی و سؤال شما در مورد مراحل انتخاب جناب عالی برای تصدی سمت خزانه‌دار کل دولت ایران به وزارتخانه واصل شد.

در پاسخ به اطلاع می‌رساند که در دسامبر گذشته کاردار ایران در واشنگتن مطابق دستوراتی از دولت متبوعش از این وزارتخانه تقاضا کرد پنچ کارشناس مالی امریکایی به آن سفارت معرفی نماید تا نهایتاً دولت ایران به استخدام آن‌ها مبادرت ورزد. پیرو این درخواست، وزارتخانه یک صورت اسامی، شامل نام شما، از اشخاصی که مناسب تشخیص داد به کاردار تسلیم کرد. مایه‌ی خوشوقتی است که نامه‌ی شما و خبر ۱۷ ماه جاری سفارت ایران نشان می‌دهد جناب عالی به مقام خزانه‌دار کل تحت امر وزیر مالیه‌ی ایران انتخاب شده‌اید.

ارادتمند

از طرف جناب ناکس^۱امضا: هانتینگتون ویلسون^۲، معاون وزیر خارجه

خبر موثق دارم که وقتی روس‌ها مطلع شده‌اند فکر استخدام مستشاران مالی از امریکا با استقبال نمایندگان مجلس روبه‌رو شده، قضیه را در تهران مورد توجه رسمی قرار داده‌اند. اولین کاری که کرده‌اند این بوده که بعضی نمایندگان بانفوذ معلوم‌الحال را به خدمت گرفته‌اند تا آن را در مجلس عقیم بگذارند. بعد از این که نمی‌توانند نظر اکثریت مجلس را عوض کنند با وزارت خارجه‌ی امریکا که هنوز هیچ اطلاعی از قصد دولت ایران نداشته تماس می‌گیرند و تلویحاً هشدار می‌دهند که فرستادن کارشناسان مالی امریکایی به ایران عملی خلاف مصلحت و غیردوستانه تلقی خواهد شد. وزارت خارجه به‌صراحت پاسخ می‌دهد که اطلاعی از موضوع